

Тюркоезичието, стереотипите на мислене и националното помирение

Страшимир Димитров

На 4 януари вечерта получих от родното си село следната телеграма:

„Ние, жителите на твоето родно село Яворово, сега Цонево, ти пращаме тази телеграма до теб и Българската телевизия в знак на солидарност с твоя огромен труд за доказване, че българите мюсюлмани са потомци на ислямизирани българи, и да ти кажем, че ние не сме съгласни с решенията на ЦК на БКП от 29.12.1989 г. за връщане на имената. Ние сме с теб и няма да допуснем турска реч в твоето родно и наше село. От всички българи в село Цонево, Варненска област.“

Скъпи мои земляци, с които съм изживял най-романтичните години на детство, юношество, ранна младост! В разговори и беседи, пък и в публикации, които сте чели, аз последователно съм изтъквал, че не можем да смятаме тюркоезичното българско население за анадолски пришълци, за чуждо тяло у нас. В своята маса те са коренно българско население. Обяснявал съм, че българската народност още през средновековието се състои

от два етнически компонента. Първият е на хуноезичните българи (или „прабългари“, както обикновено ги наричаме), които дават името и на държавата ни, и на народността ни. В тази народност се вливат през XI—XIII в. и установили се у нас части от племената на узи, печенези, кумани, чиито езици са много близки до езика на „прабългарите“, което улеснило бързото им побългаряване и вливане в състава на българската народност. Обяснявал съм, че тези българи никога не са били изцяло славянизирани, а си остават прялото средновековие съществена хуноезична (тюркоезична) съставка на българската народност.

Вторият етнически компонент, от който се формира българската народност, са славяните, източният дял на балканските славяни. Тези славяни не носят българско самосъзнание до създаването на българската държава. След създаването на тази държава те стават преобладаващата маса от нейните поданици, придобиват българско поданиче-

ско съзнание. С течение на времето то прераства в българско народно самосъзнание, т.е. славяните стават българи, без да губят езика си, без да заговорят на езика на прабългарите. Нещо повече. Техният език става от държавния събор през 893 г. официален книжовен и държавен език на България. Постепенно той започва да се назовава славянобългарски, а после и само български. В това се изразява и обстоятелството, че славяните вече окончателно стават българи и неделима, числено и културно преобладаваща съставка на българската народност.

Османското нашествие заварва българската народност не само като славяноезична, но и със значителна хуноезична (тюркоезична) част, обитаваща предимно източните предели на българската етническа територия. Османският ислямизаторски натиск обхванал не само славяноезичните, но и тюркоезичните (хуноезичните) българи. Резултатите от масова ислямизация на славяноезични българи можем да видим в т.нар. „помаци“, българите мохамедани в Родопите, в Ловешко и Тетевенско. Ислямизацията обхванала и хуноезичните (тюркоезичните) българи, и то доста по-рано, отколкото славяноезичните. Обаче далеч не всички тюркоезични българи приели исляма. Значителна част от тях запазили християнската си вяра, а заедно с това и българското си народно самосъзнание през цялото петвековно осаманско иго. Това са хората, които ние по-късно сме нарекли „гагаузи“, каквито имаме и у нас, в бившата Провадийска околия. Много от тях, за да се отърват от бруталния осман-турски гнет, се изселват в Русия в края на XVIII в., и особено след руско-турските войни от 1806—1812 и 1828—1829 г. В СССР има и сега гагаузки село Ески полос, чиито жители са дошли от с. Ески полос, Лозенградско. Гагаузи има в южните склонове на Родопите, т. нар. зъхненски гагаузи. С други думи, тюркоезични българи християни намираме в цяла Източна България, а това значи, че и през епохата на османското иго българската народност остава двуезична — славяноезична и тюркоезична.

Голяма част от тюркоезичните българи през османско време става жертва на ислямизационния натиск и бива помохамеданчена. Аз съм публикувал достатъчно много религиозно-правни решения на османските власти, които показват какви брутални мерки се прилагали да бъдат откъснати помохамеданчените от християните, да се заличи българо-християнското им минало. Османските светски и религиозни власти полагат системни усилия да противопоставят мюсюлмани и християни и постигат несъмнени успехи в тази насока. Не трябва обаче да се забравя, че вражди на религиозна основа е имало навсякъде, сред много народи. Кланетата от Вартоломеевата нощ стават на религиозна

основа, стават в Париж! Хусистките войни не стават у нас, а в Чехия, между чехи, в Словакия — между словаци и г.н. Историата и цивилизованият живот са покрили тези вражди с пепелта на помирието. Хората си остават католици или протестанти, без да престават да бъдат французи, чехи или словаци.

Както виждаме, „тюркоезичието“ у нас съвсем не е „турска“ черта. То е наследство от цялата наша народностна и национална история. Вярно е, че върху нашето българско тюркоезичие оказва влияние и осман-турският език като език на господстващата в Османската империя народност. Има заточени в нашите земи неспокойни елементи от Мала Азия — юрюшки получергари, мюсюлмански опозиционни елементи. Тук са настанявани чиновници, военни и духовни. Но османското езиково влияние не променя същността на езика на тюркоезичното българско население — на християнското и на мохамеданското.

Такъв е произходът на днешното тюркоезично българско население. В своята маса то действително има стар български родов корен:

Дотук, драги мои съселани, вие явно сте съгласни с мен и аз ви благодаря. Но как да разбирам тогава думите ви, че ние „няма да допуснем турска реч в твоето родно и нашето село“?! А какво ще правим във Ветрино, Брестак и другите села на нашата бивша Провадийска околия, където живеят „гагаузи“? И тях ли ще притискаме? В провадийската гимназия учихме заедно с „гагаузчета“ и никою през ум не минаваше да ги смята за чужд, „небългарски“ елемент, нито пък те се смятаха за нещо друго освен за българи. Българското тюркоезичие не е равно на „турци“. Но тъкмо това е представено в доклада на др. Александър Лилев и в решенията на ЦК на БКП, на Държавния и Министерския съвет. Това са верни идеи и те заслужават пълна подкрепа.

Бедата е в това, че у нас е създаден един „християнско-славянски“ стереотип на мислене, според който ислямът е „турска вяра“, а българска вяра е православнието. Този стереотип е насажден от православната църква и православните. Поради това никой у нас не смята гагаузите за турци, но ще намерите много хора, които продължават да се чудят, как така „помациите“, славяноезичните българи, могат да бъдат българи и да ходят в джамията? Този стереотип е започнал да се формира в епохата на османското владичество, твърдо се установява през Възраждането и действа през цялото време на съществуването на свободната българска държава. Според този стереотип истински българи е само православният и славяноезичен българин. Поради това всяка политика на единение е стигала до мерки за пълно уподобяване на хората с православния и славяноезичен българин — по име, по религия, по обичаи и т.н.

5 януари 1990 г., Кърджали, пл. „Девети септември“. Митинг, организиран от тюркоезични българи

Той е една от съществените причини, поради които опитите да се проведе политика на единение на всички българи от 70-те години при господството на командно-бюрократичната система се изроди в кампания за масово и насилствено променяне на имената на тюркоезичните и славяноезичните българи мюсюлмани.

Ние трябва да преодолеем този стереотип, който ужасно добре е подпомагал османската религиозно-мюсюлманска, а след това и турската националистическа пропаганда да работят против единството на българската народност и нацията, за изменение на религиозното мюсюлманско самосъзнание с турско, за явно и тайно разпространяване на идеите, че те са турци и Турция е тяхната „майка родина“. Обладаният от православно-славянски стереотип българин не признава тюркоезичния мюсюлманин за българин или поне за „истински българин“, докато в същото време турската националистическа пропаганда мами и приласкава този наш брат с лъжливи лозунги, че той е „турчин“ и че неговата майка родина е Турция! Този стереотип трябва да се разчупи и отхвърли.

Затова аз ви говорех, че „възродителният процес“ няма да постигне особени успехи,

докато ние не се отворим един към друг — християнинът за мюсюлманина, славяноезичният за тюркоезичния, докато в името на България не се признаем за българи, такива, каквито сме. Единението на българската нация трябва да върви в тази посока. Да се оспорва доминантното място на славяно-българския език в процеса на единение, в цялостния живот на България е направо глупост. Този въпрос е решен исторически в прекия и в преносния смисъл на думата. Той е решен още през 893 г., когато държавата е ръководена главно от тюркоезични ханове и боляри и държавният събор обявява славяно-българския език за официален държавен и книжовен език. Решенията на ЦК, на Държавния и Министерския съвет не отстъпват от исторически създадалата се обстановка.

Бях през 1985 г. на гости на леля Марийка; дойде на „комшулук“ и старата Кадирца. Жената, която ме знае от дете, сега се стъписа, как ли аз „софиянецът“ ще се отнесе към техните разговори, които винаги са се водили на една странна тюркско-славянска смесица. Добре че леля подхвана разговора в обичайния за тях „стил“ и всичко си потече по човешки.

Принудителната смяна на имената обиди

много тези хора. Аз познавам много тюркоезични българи мюсюлмани, които казваха, че „това трябваше да стане“. Но огромната част от тях беше дълбоко обидена и стана лесно податлива на националистическа протурска пропаганда. Нейните искания за възстановяване на нарушени права и свободи бяха и са справедливи. Вие ли не знаете, че не вие смяняхте имената на хората, а дойдоха изпратени от окръга „бригадири“! Наистина, как да вдигнеш ръка да насилваш съседите? Никак не бях изненадан, когато през лятото на 1985 г. заварих на село състрадание и съчувствие към пострадалите от преименуването, а не ликуване от „победата“.

Натрупаните обиди и недоволство сред преименуваните тюркоезични българи мюсюлмани са правилно оценени в доклада на Ал. Лилев и обосновават взетите решения за предоставяне на право на собствен избор на лично име, на обичай и битов език. В доклада правилно е споменато, че отрицателни чувства и настроения между двете групи са наслоени „през последните 3—4 години, и особено през 1989 г.“ Вярно е, че тези настроения се натрупаха „особено през 1989 г.“ Докладът обаче беше дълъжен да се спре по-подробно на събитията от лятото на 1989 г. и да им даде по-пълна политическа и идеологическа оценка. Той трябваше да разкрие, че „туристическата кампания“, т.е. кампанията за изселване в Турция през лятото на 1989 г. беше организирана не само от обидените и оскърбени хора, а и от явни протурски националистически сили, които си поставиха задачата да дестабилизираат стопански и политически нашата обща родина. Демонстративно напускане на работата, захвърляне и повреждане на техника, нагли приказки, че „ще се върнем с танкове“, срамни сцени на нелоялност към България и лоялност към Турция при преминаване на българо-турската граница. . . Няма аз да ви припомням трудностите, които се стовариха върху онези, които останаха по местата си през горещото лято на 1989 г.

Докладът не оцени поведението на другите политически сили у нас към декември 1989 г., които раздухваха страсти по въпроса за имената, насочвайки ги срещу комунистическа-

та партия.

Като не дава по-подробна оценка на тези събития, докладът, а след него и решенията оставиха място за потулване на отговорностите на протурските националисти, както и на „притискащите“ действия на формалните и неформалните организации и сили. Напрежението, обстановката през декември 1989 г. не е плод само на наследственото преименуване, което ние трябва да отречем и осъдим като хора и като комунисти. То е плод и на действията на протурските националисти, които ние също трябва да осъдим, да разобличаваме и да изолираме от широката маса на тюркоезичното и мюсюлманското българско население. Това не е направено и даде възможност на националистите — организатори на кампанията от лятото на 1989 г., да излязат на сцената не като виновници или съвиновници за трагедията, в която бяха ввлечени стотици хиляди хора, която разсипа спестяванията и имотите им, а като едва ли не герон, като победители, които могат вече да издигат всякакви знамена.

Но трябва да разберем, че със забрани „в нашето село“ да се говори на друг език освен славянобългарски, че ако се месим в това как хората ще си говорят у дома, в междусъседски разговори и др. ние нищо добро няма да направим. Няма да възстановим добросъседските си отношения с хората, които „ходиха и се върнаха“ и разбраха, че тук е тяхната родина, които видяха, че в социалистическа България има много по-добри условия за обикновения трудов човек, отколкото в обещаваия им от протурските националистически сили „рай“. Трябва да разберем обидите на хората, които бяха подмамани да подадат заявления за „туристически паспорти“, но не тръгнаха. Трябва взаимно да си простим и да вървим към единство на нацията. А никъде в решенията на ЦК, Държавния съвет и правителството не се казва, че ще се оставят и занаяд без отговорност националистическите действия.

Както виждате, драги земляци, имам някои уговорки към решенията и доклада на др. Александър Лилев. Но смятам, че е направена стъпка в правилна посока и трябва да я подкрепим.